

TEKSTY ŹRÓDŁOWE

KAZIMIERA JAWORSKA

ZAKAZ ZATRUDNIANIA ZAKONNIKÓW JAKO KATECHETÓW SZKOLNYCH

Nauczanie religii w polskiej szkole w okresie powojennym było pochodną aktualnego stanu relacji pomiędzy państwem a Kościołem. Wraz z umacnianiem się władzy komunistycznej nasilały się działania zmierzające do zlaicyzowania młodego pokolenia, przejawiające się m.in. stopniowym rugowaniem lekcji religii z edukacji szkolnej. Problem powrotu tego przedmiotu do szkół pojawił się ponownie w czasach kryzysu władzy komunistycznej w Polsce jesienią 1956 r. Wówczas bowiem nowa ekipa rządząca na czele z Władysławem Gomułką zmodyfikowała kierunek polityki wyznaniowej w państwie¹.

Prymas Stefan Wyszyński postanowił wykorzystać trudności partii komunistycznej dla wzmocnienia pozycji mocno dotychczas dyskryminowanego polskiego Kościoła katolickiego i uzależnił decyzję o powrocie z miejsca odosobnienia do Warszawy od spełnienia przez nowe kierownictwo jego postulatów. Jeden z nich dotyczył właśnie powrotu lekcji religii do szkół². W grudniu wydano także pakiet zarządzeń ministra oświaty regulujących kwestie związane z nauczaniem religii w szkołach jako przedmiotu nadobowiązkowego dla tych uczniów, których rodzice wyrażą na piśmie taką wolę³.

¹ Szerzej: H. KONOPKA. *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*. Białystok 1997.

² A. DUDEK, R. GRYZ. *Komuniści i Kościół w Polsce*. Kraków 2006 s. 107–108.

³ *Zarządzenie Ministra Oświaty W. Bieńkowskiego w sprawie nauczania religii w szkołach (8 grudnia 1956, [Warszawa])*. W: P. RAINA. *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle*

Przełom, jaki miał miejsce jesienią 1956 r., komuniści traktowali w kategoriach porażki i zaledwie kilka miesięcy później zaczęli podejmować działania, których celem była zmiana kursu polityki wobec Kościoła, wyrażająca się również ograniczaniem nauczania religii⁴ aż do jej całkowitego usunięcia ze szkół na mocy ustawy uchwalonej przez Sejm 15 lipca 1961 r. *Ustawa o rozwoju systemu oświaty i wychowania*⁵ zobowiązywała szkoły oraz inne placówki oświatowo-wychowawcze jako instytucje świeckie do wychowywania dzieci i młodzieży „w duchu socjalistycznej moralności i socjalistycznych zasad”.

Ponowne wprowadzenie religii do katalogu przedmiotów szkolnych po kilku latach przerwy generowało szereg problemów, a jednym z nich był brak dostatecznej liczby wykształconych katechetów, którzy mogliby podjąć pracę w szkołach.

Od roku szkolnego 1958/59 w polskich szkołach nasiliły się tendencje laicyzacyjne. Władze oświatowe modyfikując prawo oświatowe, zdecydowanie przystąpiły do eliminowania ze szkół zarówno lekcji religii, jak i symboli religijnych⁶. Rozpoczęcie tego roku szkolnego poprzedziło zaprezentowane w niniejszym przedłożeniu zarządzenie ministra zabraniające zatrudniania zakonników jako katechetów szkolnych⁷. Funkcjonariusze partyjni za największe zagrożenie dla realizacji procesu laicyzacji młodego pokolenia uznali zakonników generalnie niemających problemów w nawiązywaniu dobrych relacji z młodzieżą⁸. Opublikowanie tego zarządzenia spowodowało natychmiastowy protest strony kościelnej, który wyraził sekretarz episkopatu bp. Zygmunt Choromański w piśmie do min. Jerzego Sztachelskiego, jako pełnomocnika Rządu ds. Stosunków z Kościołem⁹ (tekst nr 2). Zdaniem sekretarza episkopatu zakaz zatrudniania zakonników w charakterze

dokumentów 1945–1989. T. 1: *Lata 1945–1959*. Poznań 1994 s. 574; *Zarządzenie Ministra Oświaty W. Bieńkowskiego w sprawie udziału nauczycieli przedmiotów nadobowiązkowych w posiedzeniu rad pedagogicznych (7 grudnia 1956, [Warszawa])*. W: RAINA. *Kościół w PRL*. t. 1. s. 573; *Okólnik nr 32 Ministerstwa Oświaty w sprawie wykonania zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 8 grudnia o nauczaniu religii w szkołach (11 grudnia 1956)*. W: RAINA. *Kościół w PRL*. T. 1. s. 576; *Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 8 grudnia 1956 r. w sprawie nauczania religii w szkołach*. DzUMO 31.12.1965 poz. 156.

⁴ J. ŻARYN. *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1989)*. Warszawa 2003 s. 156.

⁵ *Ustawa z dn. 15 lipca 1961 r. o rozwoju systemu oświaty i wychowania*. DzUPRL 1961 nr 32.

⁶ Szerzej: K. JAWORSKA. *Utrudnienia w nauczaniu religii oraz dekrucyfikacja szkół w województwie wrocławskim we wrześniu 1958 r. w świetle dokumentacji aparatu bezpieczeństwa*. W: *Per Crucem ad Lucem. Księga Jubileuszowa Księdzu Biskupowi Stefanowi Cichemu Biskupowi Legnickiemu w 50. rocznicę prezbiteratu i w 15. rocznicę święceń biskupich od duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji legnickiej*. Red. S. Stasiak. Legnica 2013 s. 513–542.

⁷ *Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 sierpnia 1958 r. Nr GM. 1–3146/58 w sprawie nauczycieli religii*. DzUMO 1958 nr 9 poz. 121.

⁸ R. GRZYBOWSKI. *Przełomy polityczne jako momenty zwrotne*. W: *Oświata, wychowanie i kultura fizyczna w rzeczywistości społeczno-politycznej Polski Ludowej (1945–1989)*. Red. R. Grzybowski. Toruń 2004 s. 56.

⁹ *W-wa 9.8.58 r., Odpis [pisma Sekretarza Episkopatu] do Pana Ministra Jerzego Sztachelskiego Pełnomocnika Rządu do Spraw Stosunków z Kościołem*. AIPN Wr 053/700 k. 96–98.

katechetów to jawne ich dyskryminowanie jako obywateli państwa polskiego oraz pogwałcenie umów zawartych dotychczas pomiędzy państwem a Kościołem. Ponadto bp Choromański zwrócił uwagę na spowodowany tą decyzją wielki problem z obsadą nauczycieli religii w nowym roku szkolnym.

Sposób edycji zaprezentowanych dokumentów jest analogiczny jak w materiałach prezentowanych przez autorkę we wcześniejszych numerach czasopisma „Perspectiva”.

Nr 1

Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 4 sierpnia 1958 r. pozbawiające osoby zakonne możliwości pracy w szkołach w charakterze katechetów

¹⁰ ZARZĄDZENIE MINISTRA OŚWIATY
z dnia 4 sierpnia 1958 r. (Nr GM. 1-3146/58)
w sprawie nauczycieli religii

- § 1. Nauczycielami religii w szkołach państwowych nie mogą być osoby przynależne do zgromadzeń zakonnych.
- § 2. Zarządzenie wchodzi w życie z dniem 1 września 1958 r. Jednocześnie tracą moc wszelkie przepisy sprzeczne z niniejszym zarządzeniem.

Minister Oświaty: Wł. Bieńkowski

Źródło: DzUMO 1958 nr 9 poz. 121

¹⁰ Zob. *17 lat nauczania religii w Polsce Ludowej. Wybór dokumentów*. Oprac. H. Konopka. Białystok 1998 s. 173.

Nr 2

Odpis pisma bp. Zygmunta Choromańskiego z dnia 9 września 1958 r. do ministra Jerzego Sztachelskiego Pełnomocnika Rządu ds. Stosunków z Kościołem

Odpis

SEKRETARZ EPISKOPATU

W-wa 9.8.58 r.

¹¹*Przesłano do I Sekretarza KW PZPR*

I tow. Ostapczuka

Powiadomiono

w-ce Dyr.[ektora] Gabinetu

Ministra i Dyr.[ektora] Dep.[atramentu] III

Dn. 11.VIII.58 [podpis nieczytelny]

Do

Pana Ministra Jerzego Sztachelskiego

Pełnomocnika Rządu do Spraw Stosunków z Kościołem

Ukazało się Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia sierpnia 58 r. Nr GM. 1-3146/58 – w sprawie nauczycieli religii – określające, że nauczycielami religii w szkołach państwowych nie mogą być osoby przynależne do zgromadzeń zakonnych.

Zarządzenie to budzi zdziwienie i zastrzeżenie, bowiem jest rażąco niesprawiedliwością dla osób zakonnych w stosunku do innych obywateli, nie jest oparte na przepisach prawnych, jest sprzeczne z zarządzeniami Ministra Oświaty z grudnia 56 r. jest pogwałceniem Porozumienia, ubocznie *via facti* uniemożliwia nauczanie religii w szkołach, a w praktyce będzie zarzewiem niepokoju opinii publicznej i przyczyną konfliktów.

Zarządzenie z dn. 4 sierpnia jest rażąco dyskryminacją osób zakonnych. Art. 69 Konstytucji PRL wyraźnie stwierdza: „Obywatele Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej niezależnie od narodowości, rasy i wyznania mają równe prawa we wszystkich dziedzinach życia państwowego, politycznego, społecznego i kulturalnego...”

Osoby zakonne rozporządzeniem Ministra Oświaty pozbawia się prawa nauczania religii, pomimo iż praktyka wykazała wysoki poziom ich pracy w szkołach.

Dlatego tylko, że osoby te należą do zgromadzeń zakonnych pozbawia się ich praw, które mają wszyscy obywatele. Zarządzenie to wyrządza wielką krzywdę

¹¹ Dekretacja napisana odręcznie [Bronisław Ostapczuk, działacz PZPR. W latach 1956–1969 pełnił funkcję przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu. Był posłem na Sejm PRL II–V kadencji (lata 1956–1972)].

osobom zakonnym, ma charakter antyhumanitarny, jest dyskryminacją religijną i jako sprzeczne z art. 69 Konstytucji nie może mieć mocy obowiązującej.

Nie jest oparta na przepisach prawnych. Art. 4 Konstytucji P.Rz.L. w p. 3 wyraźnie mówi: „Wszystkie organy i administracji państwowej działają na podstawie przepisów prawa”. Nie ma takich przepisów, któreby upoważniały Ministra Oświaty do pozbawienia obywateli praw tylko dlatego, że są osobami zakonnymi.

Jest sprzeczne z zarządzeniem Ministra Oświaty z 8 grudnia 56 r. w zarządzeniu tym w p. 3 jest powiedziane „Obowiązki nauczyciela religii mogą pełnić osoby duchowne lub świeckie mające uprawnienia do nauczania religii uznane przez władze kościelne. Zatrudnienie do nauczania religii uznane przez władze kościelne. Zatrudnienie i zwolnienie nauczycieli religii następuje na wniosek władz kościelnych”.

Zarządzenie z 1956 r. nie robiło różnicy, nie dyskryminowało – nauczycielami religii mogły być bez różnicy osoby duchowne lub świeckie, byleby miały uprawnienia uznane przez władze kościelne. Obecne zarządzenie wyłącza, usuwa poza nawias „osoby przynależne do zgromadzeń zakonnych”, nawet duchowne.

Jest pogwałceniem Porozumienia.

Porozumienie z 1950 r. w p. 10a/ mówi: „Rząd nie zamierza ograniczać obecnego stanu nauczania religii w szkołach...”.

Zasada ta była systematycznie gwałcona – po Porozumieniu 1956 r. nastąpiło odprężenie i chociaż Kościół nie odzyskał utraconych placówek, to jednak odniósł dużą korzyść przez wprowadzenie nauki religii w szkołach, przez co naprawiono naruszenie Porozumienia. Obecnie bez skrupułu przez odsunięcie osób duchownych ogranicza się stan nauczania, bowiem księża katecheci świeccy nie podołają nauczaniu i tysiące szkół pozostanie bez religii.

Ubocznie, *via facti* uniemożliwia nauczanie religii.

Do października, chociaż nie było wyraźnego dekretu o usunięciu religii ze szkół, *via facti* przez wysuwanie rozmaitych trudności, ogromna większość szkół pozostała bez religii.

Po październiku religia powróciła do szkół jako przedmiot ponadobowiązkowy.

Obecnie znowu *via facti* religię ze szkół i tą ponadobowiązkową usunięta, bowiem zabraknie sił do nauczania religii.

Kilka tysięcy osób zakonnych wykładało religię, obecnie po ich usunięciu i przy rygorystycznym przesunięciu nauki religii na pierwsze i ostatnie godziny – będzie fizyczną niemożliwością objęcie wszystkich lekcji przez księży i katechetów świeckich. Faktycznie więc tysiące szkół pozostanie bez religii.

Praktycznie rzecz biorąc wytworzona sytuacja będzie zarzewiem niepokoju, burzeniem opinii publicznej i wzrostu nieufności do władz. Społeczeństwo będzie sobie tłumaczyło, że jest to nowy etap do zupełnego usunięcia religii ze szkół. Zarządzenia takie nie mogą się przyczyniać do harmonijnych stosunków między

Państwem i Kościołem – nie tylko osoby zakonne będą odczuwały wyrządzoną im krzywdę, lecz i całe katolickie społeczeństwo kiedy się spostrzeże, że nauki religii w szkołach nie ma z tej prostej przyczyny, że nie ma kto jej udzielać.

Z powyżej wymienionych racji na ręce Pełnomocnika Rządu do Spraw Stosunków z Kościołem składam kategoryczny protest przeciw zarządzeniu Ministra Oświaty z dnia 4 sierpnia rb. usuwającemu osoby zakonne od nauczania religii i proszę o jego wycofanie.

W imieniu Episkopatu
Biskup Zygmunt Choromański
Sekretarz Episkopatu

¹²Za zgodność:

Źródło: AIPN Wr. sygn. 053/700, k. 96–98, mps, kopia

¹² Brak pieczęci i podpisu osoby stwierdzającej zgodność z oryginałem.